

ปัญหาการรับฟังพยานหลักฐานในการคัดแยกผู้เสียหายกับการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหาย ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551¹

เชาวลิต จุ่นแพ้ว

การค้ามนุษย์ ถือเป็นความผิดที่มีลักษณะร้ายแรง มีมูลค่าความเสียหายสูงและส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมเป็นวงกว้าง โดยประเทศไทยได้มีการตราพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 ขึ้นเพื่อกำหนดลักษณะของการกระทำอันจะเป็นความผิดฐานค้ามนุษย์ บทลงโทษรวมถึงสิทธิและความคุ้มครองที่ผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์พึงได้รับ

ต่อมาคณะกรรมการประสานและกำกับการดำเนินงานป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ที่ดั่งขึ้นตามความในมาตรา 22 แห่งบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 ได้มีการประกาศแผนปฏิบัติการว่าด้วยกลไกการส่งต่อระดับชาติ การบริหารจัดการคดี และการช่วยเหลือคุ้มครองผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ และการบังคับใช้แรงงานหรือบริการ พ.ศ. 2565 เพื่อกำหนดขั้นตอนและแนวทางปฏิบัติอันเป็นการยกระดับมาตรฐานการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ ซึ่งแผนปฏิบัติการดังกล่าวได้กำหนดพนักงานเจ้าหน้าที่ที่ต้องนำผู้มีความเสี่ยงสูงสงสัยว่าเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์เข้าสู่การคัดแยก โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะระบุตัวตนของผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ที่แท้จริง ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นขั้นตอนเฉพาะสำหรับการดำเนินคดีค้ามนุษย์ และไม่ปรากฏในการดำเนินคดีอาญาทั่วไป

อย่างไรก็ตาม เมื่อได้ทำการศึกษาปัญหากฎหมาย ในกระบวนการคัดแยกผู้เสียหาย และการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหาย ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551 และประกาศคณะกรรมการประสานและกำกับการดำเนินงานป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์เรื่องแผนปฏิบัติการว่าด้วยกลไกการส่งต่อระดับชาติการบริหารจัดการคดีและการช่วยเหลือคุ้มครองผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ และการบังคับใช้แรงงานหรือบริการ พ.ศ. 2565 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาที่มา แนวคิด และทฤษฎีของการรับฟังพยานหลักฐานในการคัดแยกผู้เสียหาย ตลอดจนการแจ้งสิทธิ การเข้าถึงสิทธิกรณีการคัดแยกเห็นว่าไม่เป็นผู้เสียหาย และการคุ้มครองสิทธิที่ห้ามมิให้ดำเนินคดีกับผู้เสียหาย พบว่ายังมีปัญหาในทางปฏิบัติหลายประการ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง ปัญหาการรับฟังพยานหลักฐานในการคัดแยกผู้เสียหายกับการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหาย ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551 โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์พัฒนา เรือนใจดี และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ประเทือง ธนียผล และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สังวรณ์ เรืองกาญจน์กุล

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (วิทยาเขตบางนา) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ประการที่หนึ่ง ปัญหาการรับฟังพยานหลักฐานในการคัดแยกผู้เสียหาย เนื่องจากการดำเนินการคัดแยกผู้เสียหายตามกลไกการส่งต่อระดับชาติกำหนดให้ใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ถูกสันนิษฐานว่าเป็นผู้เสียหาย หรือข้อมูลจากรวบรวมหลักฐานที่เกี่ยวข้อง มาประกอบการพิจารณาว่าบุคคลนั้นเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์หรือไม่ โดยในการพิจารณาไม่ได้มีข้อกำหนด หรือบทบัญญัติใดที่เป็นการวางแนวทางในการรับฟังพยานหลักฐาน หรือการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานของทีมสหวิชาชีพแต่อย่างใด

ส่งผลให้ในทางปฏิบัติข้อมูลที่ทีมสหวิชาชีพนำมาใช้ในการพิจารณาความเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ จะมาจากถ้อยคำของผู้ที่ถูกสันนิษฐานว่าเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์เพียงอย่างเดียว ทำให้เกิดปัญหาว่าผู้กระทำความผิดบางรายอาศัยช่องว่างในการรับฟังพยานหลักฐานดังกล่าว ในการให้การเท็จ หรือปกปิดข้อเท็จจริงต่อทีมสหวิชาชีพผู้ทำการคัดแยก โดยประสงค์จะให้ตนเองกลายเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ เพื่อจะใช้สิทธิ และความคุ้มครองที่ผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์จะได้รับตามกฎหมาย โดยเฉพาะสิทธิในการไม่ถูกดำเนินคดีในฐานความผิดตามที่ระบุไว้

เมื่อศึกษากฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่าในการคัดแยกผู้เสียหายการจะชี้ขาดว่าบุคคลใดเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์หรือไม่ กำหนดให้พิจารณาจากพยานหลักฐานหลายอย่างประกอบกัน ทั้งจากพยานบุคคล พยานเอกสาร หลักฐานทางการแพทย์ รวมถึงหลักฐานทางเทคโนโลยี

และเมื่อศึกษากฎหมายของประเทศอังกฤษพบว่าการชี้ขาดความเป็นเหยื่อของประเทศอังกฤษไม่ได้พิจารณาแต่เฉพาะจากปากคำของผู้มีเหตุอันควรเชื่อว่าเป็นผู้เสียหายเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยพยานหลักฐานที่รวบรวมได้ทั้งหมดมาประกอบกัน³ ซึ่งหลักการดังกล่าวทำให้การจะชี้ขาดว่าบุคคลใดเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ อันจะทำให้บุคคลนั้นได้รับสิทธิและความช่วยเหลือต่าง ๆ ตามกฎหมาย มีความถูกต้องรัดกุม และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการคัดแยกที่ต้องการระบุตัวตนผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ที่แท้จริง

ประการที่สอง ปัญหาความไม่ครบถ้วนของสิทธิที่จะต้องแจ้งต่อผู้เสียหาย เนื่องจากมาตรา 34 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 ได้กำหนดให้พนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการแจ้งให้ผู้เสียหายทราบในโอกาสแรกถึงสิทธิที่จะเรียกค่าสินไหมทดแทนอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดฐานค้ามนุษย์ และสิทธิที่จะรับความช่วยเหลือทางกฎหมาย ซึ่งสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิเพียงบางส่วนที่ผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์จะได้รับ ทั้งที่มีสิทธิที่สำคัญอีกหลายประการที่ผู้เสียหายควรจะทราบ เช่นสิทธิในการได้รับการคุ้มครองความปลอดภัย และสิทธิที่จะไม่ถูกดำเนินคดีในฐานความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ ซึ่งไม่มีบทบัญญัติบังคับให้พนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการต้องแจ้งสิทธิดังกล่าวนี้ และสิทธิอื่น ๆ ให้ผู้เสียหายทราบ

³ เบญจมาศ กระจำโพธิ์, “การคัดแยกเหยื่อในคดีค้ามนุษย์,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), หน้า 14.

เมื่อศึกษาข้อกำหนด ตามหลักปณิญาว่าด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้อง ค.ศ. 1985 พบว่า ปณิญาดังกล่าวได้ให้ความสำคัญกับการเข้าถึงสิทธิของผู้เสียหาย โดยกำหนดให้ผู้เสียหายพึงได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับหนทางที่จะได้รับการบริการทางสุขภาพ ทางสังคม ตลอดจนบริการและความช่วยเหลืออื่น ๆ รวมทั้งความสะดวกในการเข้าถึงสิทธิดังกล่าว⁴ ซึ่งการแจ้งสิทธิต่อผู้เสียหายก็ถือเป็นการอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงสิทธิประการหนึ่ง

และเมื่อศึกษาข้อกำหนด ตามพิธีสารเพื่อป้องกันปราบปรามและลงโทษการค้ามนุษย์โดยเฉพาะหญิงและเด็ก ค.ศ. 2000 พบว่าพิธีสารดังกล่าวให้ความสำคัญกับการที่ผู้เสียหายจะต้องทราบสิทธิของตนเองตามกฎหมาย โดยระบุว่าผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์จะต้องได้รับคำปรึกษาในทางกฎหมายโดยเฉพาะในเรื่องสิทธิตามกฎหมายของเหยื่อ ในภาษาที่เหยื่อจากการค้ามนุษย์สามารถเข้าใจได้⁵

ดังนั้นการที่มาตรา 34 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551 ไม่ได้บังคับให้พนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการแจ้งสิทธิต่าง ๆ ให้ผู้เสียหายทราบอย่างครบถ้วน นอกจากจะไม่สอดคล้องกับข้อกำหนดการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ตามพิธีสารเพื่อป้องกันปราบปรามและลงโทษการค้ามนุษย์โดยเฉพาะหญิงและเด็ก ค.ศ. 2000 แล้วยังอาจส่งผลกระทบต่อ การเข้าถึงสิทธิของผู้เสียหาย และการดำเนินคดีค้ามนุษย์ในภาพรวม

ประการที่สาม ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิของผู้เสียหาย กรณีการคัดแยกที่มีความเห็นว่าเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ เนื่องจากตามประกาศคณะกรรมการประสานและกำกับการดำเนินงานป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์เรื่อง แผนปฏิบัติการว่าด้วยกลไกการส่งต่อระดับชาติ การบริหารจัดการคดีและการช่วยเหลือคุ้มครองผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ และการบังคับใช้แรงงานหรือบริการ พ.ศ. 2565 ไม่ได้มีการกำหนดบทบัญญัติ หรือข้อกำหนดใด อันจะเป็นแนวทางให้บุคคลที่ทมิสหาวิชาชีพมีความเห็นเป็นยุติว่าไม่ใช่ผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ แต่ปรากฏพยานหลักฐานภายหลังจากการสอบสวนน่าเชื่อว่าบุคคลดังกล่าวเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์จริง กลับเข้ามาได้รับสิทธิ และความคุ้มครองตามที่พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 ระบุไว้

ในทางปฏิบัติจึงเกิดปัญหา หากบุคคลที่ทมิสหาวิชาชีพมีความเห็นว่าเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ เลือกใช้สิทธิในการร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวน ให้ดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิด ซึ่งหากปรากฏ

⁴ วีระศักดิ์ แสงสารพันธ์, "ผู้เสียหายในคดีอาญา : การศึกษาสิทธิและคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย", (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544), หน้า 79-80.

⁵ สุทธิพล ทวีชัยการและอารยะ ชีระภัทรานันท์, งานวิจัย เรื่อง การคุ้มครองพยานและการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองผู้เสียหาย (อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกาต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติที่จัดตั้งในลักษณะองค์กร ค.ศ. 2000 ข้อ 24, ข้อ 25)" ชุดโครงการวิจัยเรื่อง"การพัฒนากฎหมายป้องกันและปราบปรามองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติระยะที่ 2 สนับสนุนโดยกองทุนสนับสนุนการวิจัย,(กรุงเทพมหานคร:สำนักงานอัยการสูงสุด,2548), หน้า 7.

พยานหลักฐานภายหลังการสอบสวนว่าบุคคลนั้นเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์จริง บุคคลดังกล่าวย่อมไม่มีหนทางให้ตนเองได้รับมาซึ่งสิทธิและความช่วยเหลือ ดังเช่นในกรณีที่ทีมสหวิชาชีพมีความเห็นว่าเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์

เมื่อศึกษาเปรียบเทียบกับบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในกรณีที่พนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล จะเห็นได้ว่า แม้บทบัญญัตินี้ดังกล่าวจะห้ามมิให้ทำการสอบสวนบุคคลเดียวกัน ในเรื่องเดียวกันนั้นอีก แต่หากมีพยานหลักฐานใหม่ ซึ่งน่าจะทำให้ศาลลงโทษผู้ต้องหาได้อีก ก็เป็นข้อยกเว้นให้สามารถทำการสอบสวนบุคคลเดียวกันในเรื่องเดียวกันได้อีก ซึ่งเป็นไปตามหลักการในการตรวจสอบอำนาจรัฐ ตามหลักนิติรัฐ

ดังนั้นการที่ไม่มีบทบัญญัติใดกำหนดแนวทางในการทบทวนมติของทีมสหวิชาชีพในการคัดแยกผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ดังกล่าว อันจะทำให้บุคคลที่ทีมสหวิชาชีพเคยมีความเห็นไปแล้วว่าไม่ใช่ผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ กลับเข้ารับสิทธิ และความช่วยเหลือ ตามที่บัญญัติในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 ได้อีก นอกจากจะเป็นการไม่เปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบมติของทีมสหวิชาชีพ อันขัดกับหลักการตรวจสอบอำนาจรัฐแล้ว ยังส่งผลให้บุคคลดังกล่าวสูญเสียสิทธิที่ตนเองพึงได้รับตามกฎหมายในฐานะผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ด้วย

ประการที่สี่ ปัญหาเกี่ยวกับการไม่กำหนดหลักเกณฑ์การอนุญาตให้ดำเนินคดีและความไม่ครบถ้วนของฐานความผิดที่ต้องห้ามดำเนินคดีกับผู้เสียหาย

ประเด็นเรื่องหลักเกณฑ์การอนุญาตให้ดำเนินคดี ตามที่ได้กล่าวไปแล้วว่าตามมาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 กำหนดห้ามไม่ให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดีกับผู้เสียหายในฐานความผิดฐานต่าง ๆ เว้นแต่จะได้รับการอนุญาตเป็นหนังสือจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม แต่ในบทมาตราดังกล่าวไม่ได้มีการระบุหลักเกณฑ์ หรือเงื่อนไขในการพิจารณาอนุญาต หรือหลักเกณฑ์ และเงื่อนไขในการส่งเรื่องให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมพิจารณาอนุญาตแต่อย่างใด

ทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติเนื่องจากพนักงานสอบสวนหรือเจ้าพนักงานอื่นที่เห็นว่าควรดำเนินคดีกับผู้เสียหาย ไม่ทราบว่าจะต้องหยิบยกข้อเท็จจริงใดขึ้นเสนอเพื่อประกอบการพิจารณาอนุญาตดังกล่าว และการที่ไม่มีการกำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนเป็นการเปิดโอกาสให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมสามารถใช้ดุลพินิจในการพิจารณาอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ดำเนินคดีแก่ผู้เสียหายได้อย่างกว้างขวาง โดยไม่การควบคุม ขัดกับหลักนิติรัฐ (Legal State) ที่มุ่งจำกัดอำนาจของรัฐให้อยู่ในขอบเขตของกฎหมาย⁶ และการบัญญัติกฎหมายลักษณะนี้ขัดกับหลักความมั่นคงแน่นอนของกฎหมาย ที่เรียกร้องให้การตัดสินใจใช้อำนาจของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการออกกฎหมายหรือการใช้บังคับกฎหมาย ต้องมีความชัดเจนเพียงพอให้บุคคลเข้าใจได้⁷

⁶ จรัญ โฆษณานันท์, นิติปรัชญา, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2545), หน้า 350.

⁷ ทศพร แสนสวัสดิ์, หลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพฯ : วิทยุชน, 2567), หน้า 200-201

และเมื่อศึกษากฎหมายของประเทศอังกฤษพบว่า การยกเว้นความคุ้มครองมิให้ผู้เสียหายถูกดำเนินคดี ประเทศอังกฤษใช้วิธีการกำหนดลักษณะของการกระทำความผิดว่าหากการกระทำของผู้เสียหายเป็นการกระทำความผิดร้ายแรง เช่น การฆาตกรรม การทำร้ายร่างกายร้ายแรง หรือการกระทำที่เกี่ยวข้องกับการก่อการร้าย ผู้เสียหายจะไม่ได้ได้รับความคุ้มครองดังกล่าว อีกทั้งยังให้พนักงานอัยการมีอำนาจในการใช้ดุลพินิจไม่ดำเนินคดีกับบุคคลที่กระทำความผิดอาญาทั่วไปได้ โดยมีการกำหนดหลักเกณฑ์ประกอบการพิจารณาไว้อย่างชัดเจน ในประมวลการดำเนินคดีของพนักงานอัยการ (Code for Crown Prosecutor) ซึ่งการกำหนดหลักเกณฑ์การยกเว้นความคุ้มครอง และหลักเกณฑ์ประกอบการพิจารณาของพนักงานอัยการไว้ชัดเจนในลักษณะนี้ นอกจากจะเป็นการควบคุมการใช้ดุลพินิจของพนักงานอัยการแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจในการสอบสวนคดี และทำให้ผู้เสียหายสามารถเข้าใจสิทธิและความคุ้มครองที่ตนเองจะได้รับอย่างชัดเจน ดังนั้นการที่ มาตรา 41 ไม่มีการระบุหลักเกณฑ์ประกอบการพิจารณาใช้ดุลพินิจไว้อย่างชัดเจน ซึ่งนอกจากจะขัดกับหลักนิติรัฐ และหลักความมั่นคงแน่นอนของกฎหมายแล้ว ยังอาจกระทบต่อสิทธิ และเสรีภาพของตัวผู้เสียหายจากการคัดค้านด้วย

ประเด็นเรื่องฐานความผิดที่ห้ามดำเนินคดี ตามมาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551 ที่กำหนดห้ามมิให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดีกับผู้เสียหายในความผิดฐานต่าง ๆ ตามที่ระบุไว้ บทบัญญัติดังกล่าวตราขึ้นเพื่อคุ้มครองมิให้ผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ถูกดำเนินคดีในความผิดที่ตนเองจำต้องกระทำขณะตกเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์ แต่เนื่องจากปัจจุบันการกระทำความผิดฐานค้ามนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการกระทำความผิดไป ส่งผลให้ผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์อาจจำต้องกระทำความผิดบางฐานขณะที่ตนเองตกเป็นเหยื่อ โดยที่ฐานความผิดดังกล่าวไม่ได้ถูกระบุไว้ในมาตรา 41 ดังกล่าว ยกตัวอย่างเช่นความผิดฐานถือ โกง ตามประมวลกฎหมายอาญา หรือความผิดตามพระราชบัญญัติคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550

จากการศึกษาข้อกำหนดตามหลักการที่ควรปฏิบัติและแนวทางว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและการค้ามนุษย์ ค.ศ. 2002 กฎหมาย (The Trafficking Victim Protection Act 2000 หรือ TVPA 2000) ของประเทศสหรัฐอเมริกา และ Modern Slavery Act 2015 ของประเทศอังกฤษ พบว่าในบทบัญญัติเกี่ยวกับการห้ามดำเนินคดีกับผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ มีการใช้ถ้อยคำรวมไปถึงการกระทำความผิดในทางอาญาที่มีผลเกี่ยวข้องโดยตรงกับการทำให้ตกเป็นเหยื่อในความผิดฐานค้ามนุษย์ ซึ่งการถ้อยคำในลักษณะดังกล่าวมีข้อดี คือ สามารถคุ้มครองมิให้ผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ถูกดำเนินคดีได้ แม้ว่ารูปแบบการกระทำความผิดค้ามนุษย์มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไป อันส่งผลให้ผู้เสียหายอาจจำเป็นต้องกระทำความผิดฐานต่าง ๆ ที่มีความหลากหลาย และไม่ถูกบัญญัติห้ามไว้โดยตรง

ดังนั้นการที่มาตรา 41 ไม่ได้มีถ้อยคำในลักษณะรวมไปถึงการกระทำความผิดทางอาญาที่มีผลเกี่ยวข้องโดยตรงกับการตกเป็นเหยื่อในความผิดฐานค้ามนุษย์ ดังกล่าว อาจทำให้ผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ถูกดำเนินคดีในฐานความผิดที่ไม่ได้ถูกระบุไว้ในมาตรา 41 ได้ซึ่งจะกระทบถึงการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย

และแม้ว่าตามประกาศคณะกรรมการประสานและกำกับการดำเนินงานป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ เรื่อง แผนปฏิบัติการว่าด้วยกลไกการส่งต่อระดับชาติ การบริหารจัดการคดีและการช่วยเหลือคุ้มครองผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ และการบังคับใช้แรงงานหรือบริการ พ.ศ. 2565, ข้อ 6.4 จะกำหนดให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานยึดหลักการสำคัญว่า ผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์จะไม่ถูกดำเนินคดี โดยใช้ถ้อยคำว่า สำหรับความผิดที่กระทำโดยเป็นผลโดยตรงจากการที่บุคคลนั้นตกเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ แต่ข้อกำหนดดังกล่าวก็ยังคงกำหนดดำเนินการภายใต้บังคับตามมาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 ในทางปฏิบัติจึงไม่ได้ทำให้ผลทางกฎหมายเปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด

ดังนั้นแล้วเพื่อให้การรับฟังพยานหลักฐานในการคัดแยกผู้เสียหาย และการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหาย เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เหมาะสม และเป็นประโยชน์ต่อผู้เสียหาย ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมในประเด็นปัญหาดังต่อไปนี้

1. ปัญหาการรับฟังพยานหลักฐานในการคัดแยกผู้เสียหาย ผู้ศึกษาเห็นว่าในการชี้ขาดความเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ ควรมีการกำหนดหลักเกณฑ์ให้หน่วยงานสหวิชาชีพผู้ทำการคัดแยกต้องพิจารณาจากพยานหลักฐานหลายอย่างประกอบกัน ทั้งจากคำให้การของผู้เข้าสู่การคัดแยกเอก และพยานหลักฐานอื่น ๆ จึงสมควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในข้อ 5.3 ของประกาศแผนปฏิบัติการว่าด้วยกลไกการส่งต่อระดับชาติ การบริหารจัดการคดี และการช่วยเหลือคุ้มครองผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ และการบังคับใช้แรงงานหรือบริการ พ.ศ.2565 ดังนี้

เดิมกำหนดว่า “ทีมสหวิชาชีพเริ่มกระบวนการคัดแยก โดยการสัมภาษณ์ข้อมูล หรือรวบรวมข้อมูลหลักฐานเกี่ยวกับข้อบ่งชี้ และเมื่อพิจารณาร่วมกันว่าบุคคลนั้นเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์หรือการบังคับใช้แรงงานหรือบริการหรือไม่ หากทีมสหวิชาชีพลงความเห็นว่าเป็นผู้เสียหาย และได้ดำเนินการแจ้งสิทธิให้ผู้เสียหายทราบแล้ว”

ขอเสนอแนะให้แก้ไขเป็น “ทีมสหวิชาชีพเริ่มกระบวนการคัดแยก โดยการสัมภาษณ์ข้อมูล หรือรวบรวมข้อมูลหลักฐานเกี่ยวกับข้อบ่งชี้ และพิจารณาร่วมกันจากคำสัมภาษณ์ และหลักฐานอื่นว่าบุคคลนั้นเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์หรือการบังคับใช้แรงงานหรือบริการหรือไม่ หากทีมสหวิชาชีพลงความเห็นว่าเป็นผู้เสียหาย และได้ดำเนินการแจ้งสิทธิให้ผู้เสียหายทราบแล้ว”

2. ปัญหาความไม่ครบถ้วนของสิทธิที่จะต้องแจ้งต่อผู้เสียหาย ผู้ศึกษาเห็นว่าในการแจ้งสิทธิให้ผู้เสียหายทราบควรกำหนดบังคับให้พนักงานเจ้าหน้าที่ต้องแจ้งสิทธิให้ผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ทราบอย่างครบถ้วนตามที่บัญญัติไว้ใน หมวด 4 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 จึงสมควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในมาตรา 34 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 ดังนี้

เดิมกำหนดว่า “เพื่อประโยชน์ในการช่วยเหลือผู้เสียหาย ให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการแจ้งให้ผู้เสียหายทราบในโอกาสแรกถึงสิทธิที่จะเรียกค่าสินไหมทดแทนอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดฐานค้ำมนุษย์ และสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมาย ”

ขอเสนอแนะให้แก้ไขเป็น “เพื่อประโยชน์ในการช่วยเหลือผู้เสียหาย ให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการแจ้งให้ผู้เสียหายทราบในโอกาสแรกถึงสิทธิดังนี้

(1) สิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือตามความเหมาะสมในเรื่องอาหาร ที่พัก การรักษาพยาบาล การบำบัดฟื้นฟูทางด้านร่างกายและจิตใจ การให้การศึกษา การอบรม การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย และการส่งกลับภูมิลำเนาโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

(2) สิทธิที่จะเรียกค่าสินไหมทดแทนอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดฐานค้ำมนุษย์

(3) สิทธิในการได้รับการคุ้มครองความปลอดภัย ไม่ว่าก่อน ขณะ หรือหลังการดำเนินคดี ทั้งนี้ รวมถึงความปลอดภัยของบุคคลในครอบครัวของผู้เสียหาย

(4) สิทธิที่จะได้รับการผ่อนผันให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราว และอาจได้รับอนุญาตให้ทำงานเป็นการชั่วคราวตามที่กฎหมายกำหนด

(5) สิทธิในการไม่ถูกดำเนินคดีตามที่ระบุไว้ในมาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัตินี้”

3. ปัญหาสิทธิของผู้เสียหาย กรณีการคัดแยกมีความเห็นว่าไม่เป็นผู้เสียหายจากการค้ำมนุษย์ ผู้ศึกษาเห็นว่าในกรณีบุคคลที่การคัดแยกมีความเห็นว่าไม่เป็นผู้เสียหายจากการค้ำมนุษย์ ได้ใช้สิทธิร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวน และปรากฏพยานหลักฐานภายหลังจากการสอบสวนน่าจะเชื่อว่าเป็นบุคคลดังกล่าวเป็นผู้เสียหายจากการค้ำมนุษย์จริง ควรเปิดโอกาสให้สามารถทบทวนมติของหน่วยงานสหวิชาชีพในการคัดแยกได้ โดยกำหนดให้พนักงานเจ้าหน้าที่จัดให้มีการคัดแยกผู้เสียหายอีกครั้ง จึงสมควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในข้อ 5.5 ของประกาศแผนปฏิบัติการว่าด้วยกลไกการส่งต่อระดับชาติ การบริหารจัดการคดี และการช่วยเหลือคุ้มครองผู้เสียหายจากการค้ำมนุษย์ และการบังคับใช้แรงงานหรือบริการ พ.ศ.2565 ดังนี้

เดิมกำหนดว่า “กรณีการคัดแยกปรากฏว่าไม่เป็นผู้เสียหายจากการค้ำมนุษย์หรือการบังคับใช้แรงงานหรือบริการให้ส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามอำนาจหน้าที่”

ขอเสนอแนะให้แก้ไขเพิ่มเติมเป็น “กรณีการคัดแยกปรากฏว่าไม่เป็นผู้เสียหายจากการค้ำมนุษย์หรือการบังคับใช้แรงงานหรือบริการให้ส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้หากปรากฏพยานหลักฐานภายหลังน่าจะเชื่อว่าเป็นบุคคลดังกล่าวเป็นผู้เสียหายจากการค้ำมนุษย์ ให้พนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการ นำบุคคลที่มีพยานหลักฐานน่าจะเชื่อว่าเป็นผู้เสียหายจากการค้ำมนุษย์เข้าสู่การคัดแยกอีกครั้งโดยเร็ว ”

4. ปัญหาการไม่กำหนดหลักเกณฑ์การอนุญาตให้ดำเนินคดีและความไม่ครบถ้วนของฐานความผิดที่ต้องห้ามดำเนินคดีกับผู้เสียหาย ผู้ศึกษาเห็นว่าในการกำหนดฐานความผิดที่ต้องห้ามดำเนินคดีกับผู้เสียหาย ควรกำหนดให้ครอบคลุมทุกฐานความผิดที่เป็นผลโดยตรงจากการที่บุคคลนั้นตกเป็นผู้เสียหายจากการค้า

มนุษย์ อีกทั้งในการพิจารณาอนุญาตให้ยกเว้นความคุ้มครองดังกล่าวควรมีการกำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาไว้อย่างชัดเจนโดยกำหนดให้คำนึงถึงประโยชน์สาธารณะและ ความสงบเรียบร้อยของประชาชนเป็นสำคัญ จึงสมควรแก้ไขเพิ่มเติม

บทบัญญัติในมาตรา 34 ของพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 ดังนี้

เดิมกำหนดว่า “เว้นแต่จะได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ห้ามมิให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดีกับผู้เสียหายในความผิดฐานเข้ามา ออกไปหรืออยู่ในราชอาณาจักรโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง ความผิดฐานแจ้งความเท็จต่อเจ้าพนักงานฐานปลอมหรือใช้ซึ่งหนังสือเดินทางปลอม ตามประมวลกฎหมายอาญา ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณีเฉพาะที่เกี่ยวกับการติดต่อ ชักชวนแนะนำตัว ติดตามหรือรับเร้าบุคคลเพื่อค้าประเวณีและการเข้าไปมั่วสุมในสถานการค้าประเวณีเพื่อค้าประเวณี หรือความผิดฐานเป็นคนต่างด้าวทำงานโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยการทำงานของคนต่างด้าว”

ขอเสนอแนะให้แก้ไขเพิ่มเติมเป็น “ห้ามมิให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดีกับผู้เสียหายในความผิดฐานเข้ามา ออกไปหรืออยู่ในราชอาณาจักรโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง ความผิดฐานแจ้งความเท็จต่อเจ้าพนักงานฐานปลอมหรือใช้ซึ่งหนังสือเดินทางปลอม ตามประมวลกฎหมายอาญา ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณีเฉพาะที่เกี่ยวกับการติดต่อ ชักชวนแนะนำตัว ติดตามหรือรับเร้าบุคคลเพื่อค้าประเวณีและการเข้าไปมั่วสุมในสถานการค้าประเวณีเพื่อค้าประเวณี ความผิดฐานเป็นคนต่างด้าวทำงานโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยการทำงานของคนต่างด้าว หรือความผิดอื่นใดที่เป็นผลโดยตรงจากการที่บุคคลนั้นตกเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม โดยคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะ และความสงบเรียบร้อยของประชาชนเป็นสำคัญ”

เอกสารอ้างอิง

จรัญ โฆษณานันท์. นิติปรัชญา. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2554).

ทศพร แสนสวัสดิ์. หลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญ. (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2567)

เบญจมาศ กระจ่างโพธิ์, “การคัดแยกเหยื่อในคดีค้ามนุษย์,” วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.

วีระศักดิ์ แสงสารพันธ์, “ผู้เสียหายในคดีอาญา : การศึกษาสิทธิและคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย,” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.

สุทธิพล ทวีชัยการ และอารยะ ชีระภัทรานนท์. “รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การคุ้มครองพยานและการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองผู้เสียหาย(อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติที่จัดตั้งในลักษณะองค์กร ค.ศ.2000 ข้อ 24, 25)” กรุงเทพมหานคร:สำนักงานอัยการสูงสุด, 2548.